

نگاهی به وضعیت اشتغال و بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی

مفکر اکبری پور

(کارشناس ارشد جامعه‌شناسی)

مقدمه

بطور کلی یکی از مهمترین مسائل و مشکلات کشور ما که اغلب خانواده‌ها به گونه‌ای درگیر آن می‌باشند بحث اشتغال و بیکاری بویژه بیکاری جوانان و فارغ التحصیلان دانشگاهی. درخصوص بررسی علل و عوامل موثر بر بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی تحقیقات و مطالعات متعددی صورت گرفته که هر یک به نوعی سعی در شناساندن مهمترین عوامل موثر بر بیکاری این قشر از اقشار جامعه و همچنین ارائه راهکارهایی جهت بهبود وضعیت اشتغال آنان نموده‌اند. نکته‌ای که در مطالعات و تحقیقات اغلب محققین به چشم می‌خورد و از آن می‌توان بعنوان عمده‌ترین عامل موثر بر افزایش نرخ بیکاری فارغ التحصیلان یاد کرد مشکل عدم وجود آمار و اطلاعات دقیق از وضعیت اشتغال و بیکاری آنان بر حسب رشته‌های مختلف تحصیلی می‌باشد که تاثیر غیر قابل انکاری بر افزایش نرخ بیکاری در بین فارغ التحصیلان دانشگاهی داشته است.

بدیهی است تا زمانی که آمار و اطلاعات نسبتاً دقیقی از وضعیت عرضه و تقاضای نیروی کار در بخشهای مختلف اقتصادی وجود نداشته باشد هر گونه برنامه ریزی جهت کاهش نرخ بیکاری کاری بیهوده و عبث بوده و مسلماً با شکست مواجه خواهد شد. بر همین اساس شناخت عرضه و تقاضای نیروی کار در مقاطع

زمانی مختلف از ملزومات هر کشور جهت تعیین و یا تغییر سیاستها و برنامه‌های اقتصادی هر کشور می‌باشد.

تجربیات متعدد کشورهای مختلف نشان داده که غالباً بین وضعیت عرضه و تقاضای نیروی کار یک ناهماهنگی و عدم تعادل وجود دارد که این ناهماهنگی در کشور ما بویژه در بین فارغ التحصیلان دانشگاهی نمود عینی تری دارد بطوریکه بر اساس آمار و اطلاعات موجود، کشور ما در طول سالیان گذشته هرگز توان جذب نیروهای تحصیلکرده را نداشته و همان تعداد نیروهایی نیز که جذب بازار کار گردیده‌اند کثراً در شغلی نامتناسب با رشته تحصیلی خود به فعالیت اشتغال داشته‌اند که این امر تا حد زیادی ناشی از رشد فزاینده و بی‌برنامه پذیرش دانشجویان در رشته‌های مختلف تحصیلی بدون توجه به نیاز بازار کار کشور می‌باشد. در این رابطه آمارهای موجود نشان می‌دهند که در طول دهه ۷۵-۱۳۶۵ تعداد کل فارغ التحصیلان دانشگاهی از ۵۸۸ هزار نفر به ۱۵۰۰ هزار نفر افزایش یافته است. به عبارت دیگر آمارهای موجود نشان می‌دهند که نظام آموزش عالی کشور طی دهه مذکور حدود دو برابر نیروی انسانی را که در طول ۵۰ سال گذشته تامین کرده بود را تربیت کرده است. این در حالی است که «بر اساس آمارهای موجود در ماتریس

نیروی انسانی تخصص - فعالیت در سال ۱۳۷۵، تنها ۱۱ درصد از فارغ التحصیلان رشته کشاورزی در بخش کشاورزی مشغول فعالیت بوده و ۸۹ درصد در سایر بخش‌ها بویژه بخش خدمات شاغل گردیده‌اند. بر همین اساس ماتریس نیروی انسانی شغل - تخصص گویای این واقعیت است که شاغلین سه رشته تحصیلی حرفه و صنعت و فن، مهندسی و کشاورزی که در واقع فارغ التحصیلان آنها باید در فعالیتهای تولیدی جامعه شاغل باشند عمدتاً در فعالیتهای خدمات عمومی و اجتماعی شاغل بوده‌اند.^(۱) بطور کلی با توجه به نقشی که نیروهای متخصص و تحصیلکرده می‌توانند در رونق، توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشور داشته باشند و نیز با توجه به اینکه سالیانه میلیاردها ریال صرف هزینه‌های آموزشی آنان می‌گردد لذا چنانچه نتوان از نیروهای متخصص و تحصیلکرده در مشاغل مرتبط با رشته تحصیلی آنان استفاده نمود از طرف باعث هدر رفتن این هزینه‌ها شده و از طرف دیگر موجبات ظهور و بروز بیکاری اصطکاکی^(۲) در جامعه را فراهم نموده که می‌تواند ساختارهای اقتصادی جامعه را دچار تزلزل نماید.

با عنایت به موارد فوق الذکر و با توجه به نقش و جایگاه آمار و اطلاعات دقیق و بهنگام در برنامه ریزیهای اقتصادی و اجتماعی کشور

در مقاله حاضر بر آنیم تا با استفاده از آمار و اطلاعات موجود به بررسی وضعیت اشتغال و بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی پرداخته و ضمن بر شمردن مهمترین علل و عوامل موثر بر بیکاری آنان به ذکر راهکارها و پیشنهادهای در این زمینه بپردازیم.

بررسی روند اشتغال و بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی طی سالهای ۷۸-۱۳۴۵

بطور کلی آمار و اطلاعات موجود نشان می دهند که طی سالهای ۷۸-۱۳۴۵ عرضه نیروی کار دارای تحصیلات دانشگاهی از ۷۷ هزار نفر با متوسط نرخ رشد ۱۰/۲ درصد به ۱۸۸۵ هزار نفر و میزان تقاضای نیروی کار طی سالهای مذکور از ۷۴ هزار نفر به ۱۵۹۹ هزار نفر افزایش یافته است.

نکته ای که در اینجا ذکر آن حائز اهمیت است این است که با وجود افزایش میزان تقاضا برای استخدام و بکارگماری فارغ التحصیلان دانشگاهی، به دلیل افزایش و رشد بالنسبه بالاتر عرضه نیروی کار، با حجم زیادی از بیکاران مواجه می باشیم بطوریکه بر اساس آمارهای موجود نرخ بیکاری فارغ التحصیلان از ۲/۹ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۱۵/۲ درصد در سال ۱۳۷۸ افزایش یافته است.

در جدول شماره (۱) وضعیت عرضه و تقاضای نیروی کار دارای تحصیلات عالی طی سالهای ۷۸-۱۳۴۵ آمده است.

بر اساس پیش بینی های بعمل آمده عرضه نیروی کار دارای تحصیلات عالی از ۱۸۸۵ هزار نفر در سال ۱۳۷۸ به ۲۹۴۲ هزار نفر در سال ۱۳۸۳ (پایان برنامه سوم توسعه) افزایش خواهد یافت و بر آورده شده که نرخ بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی طی سالهای مذکور از ۱۵/۲ یا ۰/۷ درصد به ۱۵/۹ درصد افزایش یابد

جدول شماره (۱): توزیع وضعیت عرضه و تقاضای نیروی کار دارای تحصیلات عالی طی سالهای ۷۸-۱۳۴۵

شرح سال	عرضه	تقاضا	تعداد بیکاران	نرخ بیکاری
۱۳۵۵	۲۹۸	۲۶۸	۳۰	۱۰/۱
۱۳۶۵	۵۳۰	۴۹۷	۳۳	۶/۲
۱۳۷۰	۷۸۸	۷۲۱	۵۷	۷/۲
۱۳۷۵	۱۴۶۱	۱۴۰۲	۵۹	۴/۰۴
۱۳۷۸	۱۸۸۵	۱۵۹۹	۲۸۶	۱۵/۲

منبع: مستندات برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

که این رقم حدود سه درصد پیش از میانگین نرخ بیکاری کل کشور در پایان برنامه سوم توسعه خواهد بود.

اشتغال و بیکاری فارغ التحصیلان طی سالهای اخیر

نتایج بدست آمده از آمارگیری نمونه ای اشتغال و بیکاری خانوار حاکی از این است که نرخ بیکاری در بین گروههای مختلف سنی،

داده های موجود در خصوص وضعیت بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی نشان می دهد که نرخ بیکاری آنان از ۴/۴ درصد در سال ۱۳۷۶ به ۱۱/۸ درصد در سال ۱۳۸۱ افزایش یافته است.

جنسی، تحصیلی و... یکسان نبوده و گروههای مختلف بر حسب شرایط اقتصادی، اجتماعی از نرخ بیکاری متفاوتی رنج می برند.

« داده های موجود در خصوص وضعیت بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی نشان می دهد که نرخ بیکاری آنان از ۴/۴ درصد در سال ۱۳۷۶ به ۱۱/۸ درصد در سال ۱۳۸۱ افزایش یافته است. بر همین اساس نرخ بیکاری در بین مردان طی سالهای مذکور از ۳/۳ درصد به ۷/۷ درصد و نرخ بیکاری در بین زنان دارای تحصیلات عالی از ۹/۹ درصد به ۲۶/۳ درصد افزایش یافته است. به عبارت

دیگر داده های موجود نشان می دهند که طی سالهای ۸۱-۱۳۷۶ نرخ بیکاری زنان حدود ۳/۵ برابر مردان افزایش یافته است که علت عمده آن را می توان در افزایش ظرفیت پذیرش زنان در دانشگاهها و وجود برخی موانع ومشکلات در زمینه اشتغال زنان در مشاغل دولتی و غیر دولتی عنوان کرد^(۲). در جدول ذیل توزیع فراوانی نسبی نرخ بیکاری در بین فارغ التحصیلان

دانشگاهی به تفکیک جنس آمده است:

نگاهی به وضعیت اشتغال و بیکاری فارغ التحصیلان بر حسب رشته های مختلف تحصیلی

همچنانکه ذکر شد یکی از عوامل عمده افزایش نرخ بیکاری، بویژه در بین فارغ التحصیلان دانشگاهی ناهماهنگی و عدم تعادل بین وضعیت عرضه و تقاضای نیروی کار در کشور می باشد. با توجه به اینکه این ناهماهنگی و عدم تعادل بین نیاز بازار کار و رشته های مختلف تحصیلی متفاوت می باشد لذا بر این اساس نرخ بیکاری نیز در بین گروههای مختلف تحصیلی با توجه به نوع و ماهیت رشته تحصیلی متفاوت می باشد.

جدول شماره (۲) توزیع فراوانی نسبی نرخ بیکاری در بین فارغ التحصیلان دانشگاهی بر حسب جنس طی سالهای ۸۱-۱۳۷۶

جمع کل	جنس	
	مرد	زن
۴/۴	۳/۳	۹/۹
۶/۵	۴/۸	۱۴/۱
۷/۹	۵/۹	۱۸/۷
۸/۸	۶/۱	۲۰/۹
۱۰/۳	۶/۸	۲۲/۶
۱۱/۷	۷/۷	۲۶/۳

منبع: آمارگیری از ویژگیهای اشتغال و بیکاری خانوار طی سالهای ۸۱-۱۳۷۶

شغلی برابر در مناطق مختلف کشور بویژه در مناطق غیر صنعتی و کمتر توسعه یافته .

۹- بالا بودن نرخ بیکاری عمومی در کشور که باعث شده تا اغلب افراد جامعه پس از پایان دوره متوسطه به امید کسب فرصت

شغلی بهتر به ادامه تحصیل پرداخته و در واقع بیکاری خود را به تعویق اندازند

علاوه بر موارد فوق الذکر عدم وجود برنامه ای جامع و مدون جهت بهبود وضعیت اشتغال فارغ التحصیلان در کشور، بالا بودن میزان ریسک پذیری در بخش اقتصادی، رواج پدیده چند

شغلی بویژه در بین دانشجویان، تمایل اغلب فارغ التحصیلان به فعالیت در بخش دولتی و... از جمله دیگر عواملی می باشند که نرخ بیکاری فارغ التحصیلان را تشدید می نمایند .

چه باید کرد؟

جهت بهبود وضعیت اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاهی پیشنهاداتی چند به شرح ذیل ارائه می گردد :

۱- ایجاد یک نظام جامع اطلاع

رسانی بازار کار درخصوص شناخت وضعیت عرضه و تقاضای نیروی کار فارغ التحصیلان دانشگاهی به عنوان پایه و اساس برنامه ریزیهای کلان اقتصادی و اجتماعی .

۳- گسترش و توسعه همکاری بین مراکز مختلف علمی و دانشگاهی وابسته به نظام آموزش عالی کشور با سایر سازمانها و دستگاههای اجرایی جهت شناخت نیازمندیهای بازار کار .

۳- توجه به ارتقای سطح کیفی دانشگاهها بویژه در رشته هایی که جنبه عملی بیشتری دارند .

مختلف علمی وابسته به نظام آموزش عالی بدون توجه به نیاز بازار کار کشور

۵- افزایش ظرفیت پذیرش دانشجویان در برخی از رشته های علوم انسانی که در جامعه به حالت

✓ تا زمانی که آمار و اطلاعات نسبتاً دقیقی از وضعیت عرضه و تقاضای نیروی کار در بخشهای مختلف اقتصادی وجود نداشته باشد هر گونه برنامه ریزی جهت کاهش نرخ بیکاری کاری بیهوده و عبث بوده و مسلماً با شکست مواجه خواهد شد .

۶- گسترش و اشاعه فرهنگ مدرک گرایی در جامعه که موجب بالا رفتن انتظارات فارغ التحصیلان و تمایل آنان به فعالیت در مشاغل اداری و دفتری شده است .

۷- عدم توجه کافی به وضعیت اشتغال فارغ التحصیلان در بخش خصوصی بعنوان یکی از بخشهایی که می تواند نقش محوری و کلیدی در جذب این گروه از اقشار جامعه داشته باشد .

۸- عدم توزیع مناسب امکانات و فرصتهای

در جدول شماره (۲) نرخ بیکاری فارغ التحصیلان بر حسب رشته های مختلف تحصیلی آمده است .

همچنانکه داده های جدول نشان می دهند بالاترین نرخ بیکاری مربوط به فارغ التحصیلان رشته کشاورزی و پائین ترین آن مربوط به فارغ التحصیلان رشته علوم تربیتی می باشد . بر همین اساس داده های موجود طی سالهای ۸۱-۱۳۷۶ حاکی از آن است که میزان بیکاری فارغ التحصیلان در کلیه رشته های تحصیلی افزایش قابل توجهی داشته بطوریکه در اغلب رشته ها نرخ بیکاری به بیش از دو برابر افزایش یافته است .

عوامل موثر بر افزایش نرخ بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی

در یک تقسیم بندی کلی برخی از عمده ترین علل و عوامل موثر بر افزایش نرخ بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی را می توان به شرح ذیل بر شمرد:

۱- عدم وجود آمار و اطلاعات دقیق و بهنگام از وضعیت عرضه و تقاضای نیروی کار بر حسب رشته های مختلف تحصیلی .

۲- عدم وجود هماهنگی و ارتباط بین سازمانها و دستگاههای اجرایی کشور با مراکز آموزش عالی جهت شناخت نیاز بازار کار کشور .

۳- تکیه بر آموزشهای صرفاً تئوری و ضعف در ارائه آموزشهای عملی و کاربردی بویژه در رشته های فنی - مهندسی و کشاورزی که جنبه کاربردی بیشتری دارند .

۴- پذیرش بی رویه و بدون برنامه دانشجویان در مراکز

جدول شماره (۳): توزیع نسبی نرخ بیکاری بر حسب نوع تحصیلات طی سالهای ۸۱-۱۳۷۶

سال	رشته					
	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	۱۳۷۸	۱۳۷۷	۱۳۷۶
پزشکی	۹/۵	۱۱	۹/۱	۱۰/۸	۸/۱	۶/۲
حقوق	۱۲/۳	۱۳/۷	۱۵	۱۳/۱	۱۱/۱	۸
علوم اجتماعی	۱۱/۸	۹/۵	۱۲/۹	۱۱/۳	۱۱	۶/۲
علوم انسانی	۱۱/۷	۱۲/۳	۱۱/۱	۱۰/۵	۹	۶/۷
علوم طبیعی و	۴/۲	۳/۴	۳/۵	۲/۵	۱/۵	۱/۲
ریاضی	۱۲/۴	۹/۷	۱۰/۱	۶/۷	۶/۴	۵/۷
کشاورزی	۲۲/۴	۱۸	۱۸/۳	۲۳/۶	۱۶/۳	۱۴/۷
مهندسی	۱۲/۱	۱۱/۲	۱۰/۵	۱۰/۹	۸/۳	۷/۵
هنرهای زیبا	۹/۸	۴/۹	۴/۲	۳/۵	۶/۸	۸/۱

منبع آمارگیری : آمارگیری از ویژگیهای اشتغال و بیکاری خانوار، مرکز آمار ایران، سالهای ۸۱-۱۳۷۶

۴- تجدید نظر کلی و اصولی در میزان پذیرش دانشجوی بویژه در رشته هایی که در جامعه به حالت اشباع در آمده اند.

۵- توجه خاص و ویژه به سرمایه گذاری در بخش خصوصی بویژه در فعالیتهایی که امکان اشتغال فارغ التحصیلان در آن رشته ها بالا باشد.

۶- اعطای وام و تسهیلات به فارغ التحصیلانی که به دلیل مسائل و مشکلات مالی قادر به انجام کار نمی باشند.

۷- ایجاد و توسعه شرکتهای تعاونی فارغ التحصیلان دانشگاهی با حمایت و نظارت دولت

۸- توجه به بهبود وضعیت اشتغال فارغ التحصیلان دوره متوسطه بویژه آن دسته از افرادی که صرفاً به دلیل به تعویق انداختن مدت زمان بیکاری به ادامه تحصیل می پردازند.

۹- گسترش و توسعه امکانات بویژه ایجاد واحداث شهرکهای صنعتی و علمی و تحقیقاتی در جوار استانهای محروم و کمتر توسعه یافته

۱۰- استفاده از دستاوردها و تجارب کشورهای موفق در امر اشتغال

منابع و مأخذ:

- ۱- زرغامی (مصطفی)، مشکلات اشتغال و بیکاری فارغ التحصیلان آموزش عالی، فصلنامه پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، شماره دوم بهار ۱۳۷۹
- ۲- مستندات برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۸۳-۱۳۷۹)
- ۳- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سالهای ۷۵-۱۳۴۵، مرکز آمار ایران
- ۴- آمارگیری از ویژگیهای اشتغال و بیکاری خانوار طی سالهای ۸۱-۱۳۷۶، مرکز آمار ایران
- ۵- اکبری پور (صفدر)، بررسی وضعیت اشتغال و بیکاری در کشور طی سالهای ۸۱-۱۳۷۶، مجله کار و جامعه، شماره ۴۸، مرداد ۱۳۸۲

پانویست:

- ۱- زرغامی (مصطفی)، بررسی مشکلات اشتغال و بیکاری فارغ التحصیلان آموزش عالی، فصلنامه پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، شماره دوم بهار ۱۳۷۹
- ۲- *frictional unemployment* بیکاری حاصل از عدم تطابق تخصص و مهارت افراد با نیاز بازار کار است.
- ۳- اکبری پور (صفدر)، بررسی وضعیت اشتغال و بیکاری در کشور طی سالهای ۸۱-۱۳۷۶، مجله کار و جامعه، شماره ۴۸، مرداد ۱۳۸۲.

نتیجه گیری

همچنانکه ذکر شد یکی از مسائل و مشکلات کشور ما که روز به روز جنبه حادثتری به خود می گیرد بحث اشتغال و بیکاری بویژه بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی می باشد.

در خصوص بررسی علل و عوامل موثر بر بیکاری این قشر از اقشار جامعه نقطه نظرات و دیدگاههای متعددی بیان شده که هر یک به نوعی سعی در شناساندن این علل و عوامل داشته اند.

عدم وجود آمار و اطلاعات دقیق و بهنگام از وضعیت اشتغال و بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی یکی از عمده ترین مسائلی است که اغلب محققان به گونه ای به آن اشاره داشته و از آن بعنوان عامل اصلی افزایش نرخ بیکاری یاد می کنند. بر این اساس ایجاد یک نظام جامع اطلاع رسانی که حاوی مطالبی درخصوص آخرین آمار و اطلاعات مربوط به